

Vanhemman rooli epäasiallisen käytöksen ennaltaehkäisyssä

Urheilevan lapsen vanhempi voi omalta osaltaan olla ennaltaehkäisemässä lapseen kohdistuvaa epäasiallistä käytöstä, häirintää tai väkivaltaa urheilussa. Vanhempi voi esimerkiksi varmistaa, että harrastukseen valitaan turvallinen seura, vanhempi voi tukea lasta harrastuksessa, sekä opettaa lapselle itsemääräämisoikeutta ja turvataitoja.

1. Valitse turvallinen seura

Seurassa tulee olla selkeät säännöt, jotka ovat kaikkien tiedossa ja suojaavat lasta ja nuorta kaltoinkohtelulta. Vanhempi voi pyytää seuran säännöt nähtäväkseen. Lasten kanssa toimivilla aikuisilla tulee olla selkeät toimintaperiaatteet siihen, mitä seurassa sallitaan ja mitä ei. Vanhempana voit kysyä millaiset toimintaperiaatteet seurassa lasten kanssa toimimiseen on. Esimerkkiä asioista, joita seurassa tulisi ottaa huomioon näiden toimintaperiaatteiden luomisessa, voi katsoa Et ole yksin -palvelun valmentajien mallisäännöistä.

Jokaisessa harrastusryhmässä tulee olla pelisäännöt lapsille, jotka voidaan luodaan yhdessä lasten kanssa. Juttele pelisäännöistä lapsesi kanssa ja siitä mitä nämä säännöt tarkoittavat.

Seurassa tulee olla etukäteen valittu henkilö, kuka vastaa epäasiallisen käytöksen tapausten selvittämisestä. Ota selvää kuka on seuran yhteyshenkilö, jos jotain ikävää tapahtuu.

Seurassa tulee olla etukäteen mietityt toimintamallit siihen, miten seurassa selvitetään epäasiallisen käytöksen tapauksia tai puututaan kiusaamiseen. Voit kysyä seuralta, miten kiusaamiseen tai muuhun epäasialliseen käytökseen seurassa puututaan.

Seurassa kaikkien lasten kanssa toimivien aikuisten rikostausta tarkistetaan, jos henkilö on yli 3kk kestävässä työsuhteessa. Et ole yksin - palvelu suosittelee rikostaustaotteiden tarkistamista myös vapaaehtoisilta lasten kanssa toimivilta aikuisilta.

Seuran tulee aktiivisesti viestiä väkivallan ja epäasiallisen käytöksen ennaltaehkäisystä. Vanhempainillassa tulee käsitellä lasten turvallisuuteen liittyviä asioita, ja antaa ohjeita siihen, miten toimitaan, jos lapsi kohtaa minkäänlaista epäasiallista käytöstä seuran toiminnan parissa.

2. Ole tukena harrastuksessa: Kiinnostu, kannusta, kuuntele

Lapsi ja nuori on oman kokemuksensa asiantuntija ja hänellä on omat motivaationsa ja tavoitteensa harrastuksessaan. Ne saattavat poiketa omistasi. Ota tämä huomioon juttellessasi lapsesi kanssa. Kunnioita lapsen ja nuoren omia motiiveja ja anna hänen itse asettaa ne.

Ole kiinnostunut lapsen ja nuoren harrastuksesta. Kysy, miten treeneissä meni ja anna hänen kertoa. Pysähdy lasta ja nuorta varten ja pyri olemaan tietoinen siitä, mitä lapsen tai nuoren elämässä tapahtuu. Aina lapsi tai nuori ei halua kertoa, mutta hänelle on tärkeää tietää, että voi tulla juttelemaan, jos jokin asia mietityttää.

Kannusta nuorta tai lasta harrastuksessa, ja opeta myös arvostamaan ja kunnioittamaan muita ihmisiä ja heidän mielipiteitään sekä suhtautumaan myönteisesti joukkuehengen rakentamiseen. Kannusta häntä puolustamaan toisia ja turvautumaan tarvittaessa aikuisen apuun. Muista, että omat asenteesi ja puheesi vaikuttavat nuoreen voimakkaasti.

Anna positiivista palautetta niistä asioista, jotka lapsi tai nuori tekee hyvin, ja kannusta, jos hän haluaa parantaa jotakin osa-aluetta. Huolehdi, että nuorella on harrastuksen lisäksi myös riittävästi vapaa-aikaa. Hän tarvitsee myös lepoa, palautumista ja aikaa kavereiden kanssa.

3. Tue lapsen itsemääräämisoikeutta

Kerro lapsen oikeuksista

Lapsen oikeudet hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989, ja se on oikeudellisesti sitova siihen sitoutuneille valtioille. Tämä sopimus velvoittaa kaikkia ottamaan ihmisoikeudet huomioon lapsen näkökulmasta. Seuralla on velvollisuus katsoa, että lapsen ja nuoren oikeudet toteutuvat seuran toiminnan yhteydessä.

Näistä oikeuksista on hyvä puhua lapsen tai nuoren kanssa. Häntä on myös hyvä muistuttaa, että nämä oikeudet koskevat kaikkia, ja myös hänen on omassa toiminnassaan otettava ne huomioon. Tässä harrastuksen kannalta olennaisia oikeuksia, joista ainakin olisi hyvä keskustella lapsen kanssa.

Oikeus psyykkiseen koskemattomuuteen

- Lapsilla ja nuorilla on oikeus kunnioittavaan kohteluun. Heitä ei saa vähätellä, haukkua, uhkailla tai nöyryyttää missään tilanteessa. Kenenkään ei tarvitse sietää rasistista tai syrjivää kielenkäyttöä.
- Jokaisella on oikeus tulla tasapuolisesti huomioduksi myös harjoituksissa.
- Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä ovat kiellettyjä.
- Seksuaalista häirintää on esimerkiksi
 - epäasialliset seksuaalissävytteiset puheet, esimerkiksi vitsit, vartaloa tai intiimiä yksityiselämää koskevat seksuaaliväritteiset huomautukset tai kysymykset
 - seksuaaliseksi tarkoitetut vihjailevat eleet tai ilmeet
 - epäasialliset seksuaaliset sisällöt eri sosiaalisen median kanavissa, WhatsApp-, Snapchat- viestit, tekstiviestit, sähköpostit, puhelinsoitot
 - yhdyntää tai muita seksuaalisia tekoja koskevat ehdotukset tai vaatimukset
- Sukupuoleen perustuvaa häirintää on esimerkiksi
 - halventava puhe toisen sukupuolesta
 - toisen sukupuolen alentaminen
 - kiusaaminen silloin, kun se perustuu kiusatun sukupuoleen.

Jokaisella on oikeus harrastaa rauhassa ilman pelkoa seksuaalisesta tai sukupuoleen perustuvasta häirinnästä. Jokaisella on oikeus ilmaista sukupuoltaan haluamallaan tavalla, ei ole oikeaa tapaa olla poika tai tyttö, kuten ei myöskään ole olemassa poikien tai tyttöjen lajeja. Jokaisella on oikeus myös määritellä itse oma sukupuolensa tai olla määrittelemättä sitä lainkaan.

Oikeus fyysiseen koskemattomuuteen

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa jokaisen ihmisen oikeutta koskemattomuuteen, omiin rajoihin ja väkivallattomuuteen sukupuolesta, sukupuolen ilmaisusta ja seksuaalisuudesta riippumatta.

Nuorten maailmassa seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaa esimerkiksi epämukava koskettelu, viestittely, huutelu, epätasavertainen seurustelu ja seksuaaliväkivalta. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa siis sitä, että lapsi saa itse päättää, kuka hänen kehoonsa saa koskea. Kukaan ei saa koskea toiseen ilman lupaa.

Kerro harrastukseen kuuluvasta koskemisesta

Fyysisen kontaktin harrastuksessa tulee aina perustua lapsen tarpeeseen, esimerkiksi ohjaamiseen ja avustamiseen, kannustamiseen sopivalla tavalla tai lohduttamiseen. Lapsella on oikeus kieltäytyä fyysisestä kontaktista milloin vain, ellei siitä kieltäytyminen uhkaa hänen turvallisuuttaan. Aikuisen tulee suojella nuoren fyysistä koskemattomuutta ja puuttua heti, jos sitä rikotaan.

Ohjaajan tulee myös kertoa lajiin kuuluvasta koskettamisesta ja sanoittaa koskemista lapselle. Myös vanhempi voi jutella lapsen kanssa siitä, että ohjaaja koskee esimerkiksi avustaessa, koska se voi olla oppimisen tai turvallisuuden kannalta tärkeää. Lapsen kanssa voi harjoitella sitä, miten kertoa ohjaajalle, jos jokin kosketus ei tunnu hyvältä.

Lapsen kanssa on hyvä keskustella siitä, että on olemassa hyvää ja huonoa kosketusta. Hyvää koskemista voi olla esimerkiksi lohduttaminen halaamalla tai selkään taputtamalla tai vaikka onnistumisen juhliminen ylävitosilla. Huono kosketus on sellaista, mistä ei itse voi kieltäytyä tai kosketus tuntuu epämiellyttävältä, oudolta tai se tekee kipeää. Aiheesta on hyvä puhua, jotta lapsi oppii tunnistamaan, kun omia rajoja ylitetään ja uskaltaa puolustaa itseään ja kertoa jos jotain ikävää tapahtuu.

Kerro suojaikärajoista

Suomen rikoslaissa on kaksi suojaikärajaa. Ne ovat 16 ja 18 vuotta. Lapsen on hyvä ikätason huomioon ottaen tietää näistä suojaikärajoista.

- Lain mukaan alle 16 -vuotiaalle ei saa tehdä seksuaalissävytteisiä tekoja. Alle 16-vuotiaan katsotaan olevan vielä seksuaalisessa ja psyykkisessä kehityksessä sekä kasvussa erityisen suojelun tarpeessa.
- 18-vuoden suojaikäraja suojaa lasta ja nuorta perheen sisäiseltä, luottamussuhteesta tai auktoriteettiasemassa tapahtuvalta seksuaaliselta toiminnalta. Tällaisessa suhteessa nuoreen oleva ei saa tehdä mitään seksuaalisia tekoja alle 18-vuotiaalle. Luottamussuhteesta tai auktoriteettiasemassa ovat esimerkiksi lapsen ja nuoren opettaja tai valmentaja.

Saman ikäisten ja samalla ruumiillisella ja henkisellä tasolla olevien alaikäisten välinen, suostumukseen perustuva seksuaalinen kanssakäyminen ei ole rangaistavaa.

Nuoren kanssa on hyvä keskustella siitä, että aikuisen seksuaaliseksi tarkoitetusta käytöksestä häntä kohtaan on heti kerrottava luotettavalle aikuiselle. Aikuisen seksuaalissävytteinen huomio voi nolottaa nuorta ja aiheuttaa hänessä syyllisyyttä, mutta nuorelle on hyvä painottaa, ettei se ole koskaan hänen vikansa.

Alla olevat teot voivat täyttää rikoksen tunnusmerkit, jos kohteena on alle 16-vuotias lapsi tai nuori.

- Epäasialliset seksuaaliset puheet, esimerkiksi vitsit, vartaloa tai intiimiä yksityiselämää koskevat seksuaaliväritteiset kysymykset tai huomautukset.
- Seksuaalisesti vihjailevat ilmeet tai eleet, esimerkiksi itsetyydytystä kuvaavien eleiden esittäminen.
- Epäasialliset seksuaaliset sisällöt eri sosiaalisen median kanavissa, WhatsApp-, Snapchat- yms. viestit, tekstiviestit, sähköpostit, puhelinsoitot.
- Seksiä, yhdyntää tai muita seksuaalisia tekoja koskevat ehdotukset tai vaatimukset.
- Lapsen tai nuoren houkuttelu katsomaan pornoa, masturbointia, yhdyntää, seksiä.
- Kerrotaan seksuaalisesti latautuneita tapahtumia, ehdotetaan yhdyntää, seksiä tai muita seksuaalisia tekoja.
- Saadaan lapsi toimimaan seksuaalisväritteisellä tavalla esimerkiksi koskettelemaan tai hyväilemään intiimialueitaan tekijän seuratessa lapsen toimintaa (myös webkameralla) tekijä näyttää sukuelintään lapselle (myös web-kameralla).
- Kosketaan lapsen tai nuoren kehon osaa, jota on tavanomaista pitää seksuaalisesti merkityksellisenä: rinnat, sukuelin, takapuoli tai reidet, suuteleminen.

4. Opeta turvataitoja

Lapsen itsemääräämisoikeutta vahvistaa tietoisuus turvataidoista.

Turvataitokasvatuksen avulla nuoren omia voimavaroja vahvistetaan, sekä lisätään tietoa seksuaalioikeuksista ja tuetaan tunnetaitojen kehittymistä. Niiden avulla lapsi saa taitoja, joiden avulla voi välttyä joutumasta kiusaamisen, väkivallan tai ahdistelun kohteeksi tai siihen joutuessaan hän osaisi toimia ja puolustaa omia rajojaan.

Tärkeänä osana turvataitoja on oppia kunnioittamaan myös toisten rajoja. Kun turvataidoista puhutaan myös kotona, tulevat ne lapsille tutuiksi ja he osaavat ja uskaltavat toimia omien rajojensa asettamisessa erilaisissa tilanteissa.

Kun keskustelet lapsen kanssa turvataidoista, on hyvä ikätason huomioon ottaen käsitellä seuraavia teemoja:

- Rohkaise nuorta ja lasta ilmaisemaan omia tarpeitaan, toiveitaan ja rajojaan, sekä kunnioittamaan näitä myös muilla ihmisillä. Nuoren ja lapsen kanssa voi käydä läpi eri tunteita, esimerkiksi rakastumisesta, kiinnostumisesta, epävarmuudesta, häpeästä, mustasukkaisuudesta ja pelosta. Voit myös puhua nuoren kanssa ystävyysten, rakkauden ja intohimon välisistä eroista ja auttaa heitä hyväksymään sen, että eri ihmiset tuntevat eri tilanteissa eri tavoin.
- Kannusta nuorta tekemään seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä vastuullisia päätöksiä ja tietoon perustuvia valintoja. Nuoren on hyvä tietää perustiedot hygieniasta ja ehkäisystä, sekä siitä, mistä niihin liittyen voi hakea apua ja lisätietoa. Puhu seksuaalisuudesta myös myönteisessä valossa (sen vaikutuksesta hyvinvointiin ja terveyteen) ja anna nuorelle lupa kysyä ja kertoa mieltään askarruttavista asioista.
- Kannusta nuorta pyytämään apua ja tukea ongelmatilanteissa. Puhukaa yhdessä siitä, mistä nuori voi hakea apua ja kerro, että sinulle voi aina tulla juttelemaan.
- Auta nuorta tunnistamaan riskialttiita tilanteita ja hallitsemaan niitä. Kerro nuorelle seksuaalisesta häirinnästä, seksuaaliväkivallasta ja avun hakemisen tärkeydestä. Voit puhua myös siitä, mikä helposti lisää riskialtista käyttäytymistä (alkoholi, vertaispaine, kiusaaminen jne.). Muistuta kuitenkin, että vastuu on aina tekijällä!

Käy lapsesi kanssa läpi kolmen kohdan sääntö. Jos jokin asia, tapahtuma tai kosketus tuntuu lapsestasi pahalta, hänen on hyvä tietää, mitä voi tehdä.

1. **Sano ei.** Opeta lastasi sanomaan jämäkästi ei. Se voi tuntua joskus vaikealta, mutta hänellä on oikeus sanoa ei, jos ei tunne oloaan hyväksi tilanteessa. Opeta lapselle myös miten ottaa vastaan ei.
2. **Poistu paikalta.** Lapsellasi on oikeus poistua paikalta, sulkea nettisivu, blokata somessa tullut keskustelija yms. ilman lupaa ja ennakkovaroitusta. Jos tilanne tuntuu hänestä epämiellyttävältä ja väärältä, hän saa tehdä niin. Se ei ole epäystävällistä käytöstä vaan turvataito.
3. **Kerro luotettavalle aikuiselle.** Voit lapsesi kanssa miettiä etukäteen, ketkä ovat sellaisia luotettavia ja turvallisia aikuisia lapsesi elämässä, kenelle hän voi kertoa vaikeistakin asioista. Kun siitä on puhuttu aikaisemmin, on hädän hetkellä helpompi ottaa yhteyttä ja kertoa.

Lähteet:

Väestöliitto: Miten tunnistan alaikäiseen kohdistuneen seksuaalirikosepäilyn
<https://www.etoleyksin.fi/seksuaalivakivalta>

Väestöliitto: Mitä suojaikäraja tarkoittaa?
<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-suojakaraja-tarkoittaa/>

Väestöliitto: Suojaikärajat
https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/tietoa_parisuhdeammattilaisille/asiakastyon_lakitietoa/suojakarajat/

Punainen kortti rasismille: Seksuaalinen häirintä
<http://www.punainenkorttirasismille.fi/wp-content/uploads/Kasvatuspaketti-PKR-1.pdf>

Tasa-arvo.fi: <https://www.tasa-arvo.fi/seksuaalinen-hairinta>

Valtioneuvosto: https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/itsemaaramisoikeus-on-avain-seksuaalisen-hairinnan-vastustamisessa

(Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa, WHO 2010)

Väestöliitto: Turvataidot ja lapsen keho <https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/4d1cafc1f97e14d772254bd037762223/1591182977/application/pdf/6053282/Turvataidot%20ja%20lapsen%20keho.pdf>